

Ujedinjeni narodi
Odbor za ekonomska, socijalna i kulturna prava
Jedanaesta sjednica, 1994.¹

Opći komentar br. 5: Osobe s invaliditetom

1. Središnja važnost Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima u vezi s ljudskim pravima osoba s invaliditetom često je naglašavana od strane međunarodne zajednice.² Tako je u pregledu implementacije Svjetskog akcijskog programa za osobe s invaliditetom i Desetljeća osoba s invaliditetom Ujedinjenih naroda iz 1992. godine glavni tajnik zaključio da je "invaliditet usko povezan s ekonomskim i socijalnim čimbenicima" te da su "životni uvjeti u velikim dijelovima svijeta toliko očajni da osiguranje osnovnih potreba za sve – hrane, vode, skloništa, zdravstvene zaštite i obrazovanja – mora činiti temelj nacionalnih programa"³. Čak i u zemljama s relativno visokim životnim standardom osobama s invaliditetom vrlo se često uskraćuje prilika da uživaju puni raspon ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava priznatih u Paktu.

2. Odbor za ekonomska, socijalna i kulturna prava, kao i radna grupa koja mu je prethodila, eksplicitno su pozvani od strane Opće skupštine⁴ i Komisije za ljudska prava⁵ da nadziru usklađenost država stranaka Pakta s njihovom obvezom osiguravanja potpunog uživanja relevantnih prava osobama s invaliditetom. Iskustvo Odbora do danas međutim pokazuje da su države stranke posvetile vrlo malo pozornosti ovom pitanju u svojim izvješćima. To se čini dosljedno sa zaključkom glavnog tajnika da "većini vlada još uvijek nedostaju odlučne koordinirane mjere koje bi učinkovito poboljšale situaciju" osoba s invaliditetom.⁶ Stoga je prikladno pregledati i naglasiti neke od načina na koje se pitanja koja se tiču osoba s invaliditetom pojavljuju u vezi s obvezama sadržanima u Paktu.

3. Još uvijek ne postoji međunarodno prihvaćena definicija pojma "invaliditet". Za sadašnje svrhe, međutim, dovoljno je osloniti se na pristup usvojen u Standardnim pravilima iz 1993. godine koja navode:

Pojam „invaliditet“ sažima veliki broj različitih funkcionalnih ograničenja koja se javljaju u bilo kojoj populaciji (...). Ljudi mogu imati invaliditet zbog fizičkog, intelektualnog ili osjetilnog oštećenja, medicinskih stanja ili mentalne bolesti. Takva oštećenja, stanja ili bolesti mogu biti trajne ili privremene prirode.⁷

¹ Sadržano u dokumentu E/1995/22.

² Za sveobuhvatan pregled pitanja pogledajte konačno izvješće koje je pripremio g. Leandro Despouy, posebni izvjestitelj za ljudska prava i invaliditet (E/CN.4/Sub.2/1991/31).

³ Vidi A/47/415, paragraf 5.

⁴ Vidi paragraf 165. Svjetskog akcijskog programa koji se odnosi na osobe s invaliditetom, a koji je usvojila Opća skupština svojom rezolucijom 37/52 od 3. prosinca 1982. (paragraf 1).

⁵ Vidi rezolucije Komisije za ljudska prava 1992/48, paragraf 4. i 1993/29, paragraf 7.

⁶ Vidi A/47/415, paragraf 6.

⁷ Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom priložena rezoluciji 48/96 Opće skupštine od 20. prosinca 1993. (Uvod, paragraf 17).

4. U skladu s pristupom usvojenim u Standardnim pravilima, ovaj opći komentar koristi izraz "osobe s invaliditetom" umjesto starijeg izraza "invalidi". Sugerirano je da bi se stariji izraz mogao pogrešno tumačiti tako da implicira da je sposobnost pojedinca da funkcionira kao osoba onemogućena.

5. Pakt ne spominje eksplicitno osobe s invaliditetom. Ipak, Opća deklaracija o ljudskim pravima priznaje da su sva ljudska bića rođena slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima, a s obzirom na to da se odredbe Pakta u potpunosti primjenjuju na sve članove društva, osobe s invaliditetom jasno imaju pravo na puni raspon prava priznatih u Paktu. Osim toga, u onoj mjeri u kojoj je potrebno posebno postupanje, države stranke dužne su poduzeti odgovarajuće mjere krajnjih mogućnosti svojih raspoloživih izvora kako bi takvim osobama omogućile prevladavanje bilo kakvih nedostataka u pogledu uživanja prava navedenih u Paktu proizašlih iz njihovog invaliditeta. Nadalje, zahtjev sadržan u članku 2., stavku 2. Pakta da se prava "ostvaruju bez diskriminacije bilo koje vrste" na temelju određenih navedenih osnova "ili drugih okolnosti" jasno se primjenjuje na diskriminaciju na osnovu invaliditeta.

6. Izostanak eksplicitne odredbe vezane uz invaliditet u Paktu može se pripisati nedostatku svijesti o važnosti eksplicitnog rješavanja ovog pitanja, a ne samo implicitnog, u vrijeme sastavljanja Pakta prije više od četvrt stoljeća. Međutim, noviji međunarodni instrumenti za ljudska prava posebno su se bavili tim pitanjem. Oni uključuju Konvenciju o pravima djeteta (članak 23.); Afričku povelju o ljudskim i narodnim pravima (članak 18., stavak 4.); i Dodatni protokol uz Američku konvenciju o ljudskim pravima u području ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava (članak 18.). Stoga je danas vrlo široko prihvaćeno da ljudska prava osoba s invaliditetom moraju biti zaštićena i promicana kroz opće, kao i posebno osmišljene zakone, politike i programe.

7. U skladu s ovim pristupom, međunarodna zajednica potvrdila je svoju predanost osiguravanju punog raspona ljudskih prava za osobe s invaliditetom u sljedećim instrumentima: (a) Svjetski akcijski program za osobe s invaliditetom koji pruža okvir politike usmjeren na promicanje "učinkovitih mjera za prevenciju invaliditeta, rehabilitaciju i ostvarenje ciljeva 'punog sudjelovanja' [osoba s invaliditetom] u društvenom životu i razvoju te 'jednakosti'"⁸; (b) Smjernice za osnivanje i razvoj nacionalnih koordinacijskih odbora za invaliditet ili sličnih tijela, usvojene 1990. godine;⁹ (c) Načela za zaštitu osoba s mentalnim bolestima i za poboljšanje mentalne zdravstvene skrbi, usvojena 1991. godine;¹⁰ (d) Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom (u daljnjem tekstu "Standardna pravila"), usvojena 1993. godine, čija je svrha osigurati da sve osobe s invaliditetom "mogu ostvarivati ista prava i obveze kao i drugi"¹¹. Standardna pravila od velike su važnosti i predstavljaju

⁸ Svjetski program djelovanja za osobe s invaliditetom (vidi bilješku 4 gore), paragraf 1.

⁹ A/C.3/46/4, dodatak I. Također sadržano u Izvješću o međunarodnom sastanku o ulogama i funkcijama nacionalnih koordinacijskih odbora za invalidnost u zemljama u razvoju, Peking, 5. – 11. studenog 1990. (CSDHA/DDP/NDC/4). Vidi također rezoluciju Ekonomskog i socijalnog vijeća 1991/8 i rezoluciju Opće skupštine 46/96 od 16. prosinca 1991.

¹⁰ Rezolucija Opće skupštine 46/119 od 17. prosinca 1991., dodatak.

¹¹ Standardna pravila (vidi bilješku 7 gore), Uvod, paragraf 15.

posebno vrijedan referentni vodič u preciznijem identificiranju relevantnih obveza država stranaka prema Paktu.

1. Opće obveze država stranaka

8. Ujedinjeni narodi procjenjuju da danas u svijetu ima više od 500 milijuna osoba s invaliditetom. Od tog broja 80 posto živi u ruralnim područjima u zemljama u razvoju. Procjenjuje se da 70 posto ukupnog broja ima ograničen ili nikakav pristup uslugama koje su im potrebne. Izazov poboljšanja situacije osoba s invaliditetom stoga je izravno relevantan za svaku državu stranku Pakta. Iako će se sredstva odabrana za promicanje punog ostvarivanja ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava ove skupine neizbježno znatno razlikovati od jedne zemlje do druge, nema zemlje u kojoj nisu potrebna velika politička i programska nastojanja¹².

9. Obveza država stranaka promicanja progresivnog ostvarivanja relevantnih prava do krajnjih mogućnosti svojih raspoloživih izvora prema Paktu jasno zahtijeva od vlada da učine mnogo više od pukog suzdržavanja od poduzimanja mjera koje bi mogle negativno utjecati na osobe s invaliditetom. Obveza u slučaju takve ranjive i osjetljive skupine jest poduzimanje pozitivnih radnji za smanjenje strukturnih nedostataka i davanje odgovarajućeg preferencijalnog tretmana osobama s invaliditetom, kako bi se postigli ciljevi punog sudjelovanja i jednakosti unutar društva za sve osobe s invaliditetom. To gotovo uvijek znači da će za ovu svrhu biti potrebno osigurati dodatne resurse i da će biti potrebne široke mjere posebno prilagođene potrebama.

10. Prema izvješću glavnog tajnika, razvoj tijekom proteklog desetljeća u razvijenim zemljama i zemljama u razvoju bio je posebno nepovoljan iz perspektive osoba s invaliditetom:

(...) sadašnje ekonomsko i socijalno pogoršanje, obilježeno niskim stopama rasta, visokom nezaposlenošću, smanjenom javnom potrošnjom, trenutačnim programima strukturne prilagodbe i privatizacijom, negativno je utjecalo na programe i usluge (...). Ako se sadašnji negativni trendovi nastave, postoji rizik da će [osobe s invaliditetom] biti sve više marginalizirane u društvu, ovisne o *ad hoc* podršci.¹³

Kao što je Odbor već primijetio (opći komentar br. 3, peta sjednica, 1990., paragraf 12), obveza država stranaka da zaštite ranjive članove svojih društava postaje veća, a ne manja u vremenima ozbiljnih ograničenja resursa.

11. S obzirom na sve veće opredjeljenje vlada diljem svijeta za politike temeljene na tržištu, prikladno je u tom kontekstu naglasiti određene aspekte obveza država stranaka. Jedna je potreba za osiguravanjem da ne samo javni, već i privatni sektor budu, unutar odgovarajućih granica, podložni regulaciji, kako bi se osiguralo pravedno postupanje prema osobama s invaliditetom. U kontekstu u kojem se aranžmani za pružanje javnih usluga sve više privatiziraju i u kojem se sve više oslanja na slobodno tržište, bitno je da privatni poslodavci, privatni dobavljači roba i usluga i drugi ne-javni subjekti budu podložni normama nediskriminacije i jednakosti u vezi s osobama s invaliditetom. U okolnostima u kojima takva zaštita ne prelazi javnu sferu, sposobnost osoba s invaliditetom da sudjeluju u glavnim

¹² Vidi A/47/415, *passim*.

¹³ *Ibid.*, paragraf 5.

tokovima društvenih aktivnosti i da ostvare svoj puni potencijal kao aktivni članovi društva bit će ozbiljno i često proizvoljno ograničena. To ne znači da će zakonodavne mjere uvijek biti najučinkovitije sredstvo za eliminiranje diskriminacije unutar privatne sfere. Tako, na primjer, Standardna pravila posebno naglašavaju potrebu da države "djeluju za podizanje svijesti u društvu o osobama s invaliditetom, njihovim pravima, njihovim potrebama, njihovom potencijalu i njihovom doprinosu."¹⁴

12. U odsustvu vladine intervencije uvijek će biti slučajeva u kojima će funkcioniranje slobodnog tržišta proizvesti nezadovoljavajuće rezultate za osobe s invaliditetom, bilo pojedinačno ili skupno, i u takvim okolnostima na vladama je da interveniraju i poduzmu odgovarajuće mjere za ublažavanje, dopunu, nadoknadu ili poništavanje rezultata koje proizvedu tržišne sile. Slično tome, iako je prikladno da se vlade oslanjaju na privatne, volonterske skupine da pomažu osobama s invaliditetom na različite načine, takvi aranžmani nikada ne mogu osloboditi vlade od njihove obveze osiguravanja potpune usklađenosti sa svojim obvezama prema Paktu. Kao što Svjetski akcijski program za osobe s invaliditetom navodi, "krajnja odgovornost za ispravljanje uvjeta koji dovode do invaliditeta i za rješavanje posljedica invaliditeta leži na vladama."¹⁵

2. Sredstva za provedbu

13. Metode koje će koristiti države stranke u nastojanju da provedu svoje obveze prema Paktu koje se tiču osoba s invaliditetom u osnovi su iste kao one dostupne u vezi s drugim obvezama (vidi opći komentar br. 1, treća sjednica, 1989.). One uključuju potrebu da se kroz redovito praćenje utvrdi priroda i opseg problema koji postoje unutar države; potrebu za usvajanjem odgovarajuće prilagođenih politika i programa kako bi se odgovorilo na identificirane zahtjeve; potrebu za donošenjem zakona gdje je potrebno i za eliminiranjem postojeće diskriminirajuće legislative; te potrebu za odgovarajućim proračunskim odredbama ili, gdje je potrebno, traženjem međunarodne suradnje i pomoći. U tom pogledu, međunarodna suradnja u skladu s člancima 22. i 23. Pakta vjerojatno će biti posebno važan element u omogućavanju nekim zemljama u razvoju da ispune svoje obveze prema Paktu.

14. Osim toga, međunarodna zajednica dosljedno priznaje da kreiranje politika i provedba programa u ovom području trebaju biti poduzeti na temelju bliskih konzultacija s predstavničkim skupinama osoba o kojima je riječ i njihovog uključivanja. Iz tog razloga, Standardna pravila preporučuju da se učini sve što je moguće kako bi se olakšalo osnivanje nacionalnih koordinacijskih odbora ili sličnih tijela koja će služiti kao nacionalna žarišna točka za pitanja invaliditeta. Pri tome, vlade trebaju uzeti u obzir Smjernice za osnivanje i razvoj nacionalnih koordinacijskih odbora za invaliditet ili sličnih tijela iz 1990. godine.¹⁶

¹⁴ Standardna pravila (vidi bilješku 7 gore), Pravilo 1.

¹⁵ Svjetski program djelovanja za osobe s invaliditetom (vidi bilješku 4 gore), paragraf 3.

¹⁶ Vidi gornju bilješku 9.

3. Obveza eliminiranja diskriminacije na temelju invaliditeta

15. *De jure* i *de facto* diskriminacija osoba s invaliditetom ima dugu povijest i poprima različite oblike. Oni se kreću od uvredljive diskriminacije, kao što je uskraćivanje obrazovnih mogućnosti, do "suptilnijih" oblika diskriminacije, kao što su segregacija i izolacija postignuta nametanjem fizičkih i socijalnih barijera. Za potrebe Pakta, "diskriminacija na temelju invaliditeta" može se definirati kao uključivanje bilo kakvog razlikovanja, isključenja, ograničenja ili preferencije, ili uskraćivanja razumne prilagodbe na temelju invaliditeta koja ima za cilj ili učinak poništavanja ili umanjivanja priznavanja, uživanja ili ostvarivanja ekonomskih, socijalnih ili kulturnih prava. Kroz zanemarivanje, neznanje, predrasude i pogrešne pretpostavke, kao i kroz isključenje, razlikovanje ili odvajanje, osobama s invaliditetom vrlo je često onemogućeno ostvarivanje njihovih ekonomskih, socijalnih ili kulturnih prava na jednakoj osnovi kao osobama bez invaliditeta. Učinci diskriminacije na temelju invaliditeta posebno su teški u područjima obrazovanja, zapošljavanja, stanovanja, prijevoza, kulturnog života i pristupa javnim mjestima i uslugama.

16. Unatoč određenom napretku u smislu zakonodavstva tijekom proteklog desetljeća,¹⁷ pravna situacija osoba s invaliditetom ostaje nesigurna. Kako bi se ispravila prošla i sadašnja diskriminacija i odvrtila buduća diskriminacija, čini se da je sveobuhvatna antidiskriminacijska legislativa u vezi s invaliditetom neophodna u gotovo svim državama strankama. Takva legislativa ne bi trebala samo pružiti osobama s invaliditetom pravne lijekove koliko je to moguće i prikladno, već i osigurati programe socijalne politike koji omogućuju osobama s invaliditetom da žive integriranim, samoodređenim i neovisnim životom.

17. Antidiskriminacijske mjere trebale bi se temeljiti na načelu jednakih prava za osobe s invaliditetom i osobe bez invaliditeta, što, prema riječima Svjetskog akcijskog programa za osobe s invaliditetom, "implicira da su potrebe svake pojedine osobe jednako važne, da te potrebe moraju biti temelj za planiranje društava i da svi resursi moraju biti korišteni na način koji osigurava svakom pojedincu jednake mogućnosti za sudjelovanje. Politike invaliditeta trebale bi osigurati pristup [osoba s invaliditetom] svim društvenim uslugama."¹⁸

18. Budući da je potrebno poduzeti odgovarajuće mjere za uklanjanje postojeće diskriminacije i uspostavljanje pravednih mogućnosti za osobe s invaliditetom, takve mjere ne bi se trebale smatrati diskriminirajućima u smislu članka 2., stavka 2. Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima sve dok su temeljene na načelu jednakosti i koriste se samo u onoj mjeri koja je potrebna za postizanje tog cilja.

4. Specifične odredbe Pakta

A. Članak 3.: Jednaka prava za muškarce i žene

19. Osobe s invaliditetom ponekad se tretiraju kao rodno neodređene osobe. Kao rezultat toga, dvostruka diskriminacija koju trpe žene s invaliditetom često se zanemaruje.¹⁹ Unatoč čestim

¹⁷ Vidi A/47/415, paragraf 3738.

¹⁸ Svjetski program djelovanja za osobe s invaliditetom (vidi bilješku 4 gore), paragraf 25.

¹⁹ Vidi E/CN.4/Sub.2/1991/31 (vidi gornju bilješku 2), paragraf 140.

pozivima međunarodne zajednice da se posebna pažnja posveti njihovoj situaciji, vrlo je malo napora poduzeto tijekom Desetljeća. Zanimarivanje žena s invaliditetom spomenuto je nekoliko puta u izvješću glavnog tajnika o provedbi Svjetskog akcijskog programa.²⁰ Stoga Odbor poziva države članke da adresiraju situaciju žena s invaliditetom te da buduća provedba programa vezanih uz ekonomska, socijalna i kulturna prava bude veliki prioritet.

B. Članci 6. – 8.: Prava vezana uz rad

20. Područje zapošljavanja je ono u kojem je diskriminacija na temelju invaliditeta izražena i uporna. U većini je zemalja stopa nezaposlenosti među osobama s invaliditetom dva do tri puta veća nego stopa nezaposlenosti među osobama bez invaliditeta. Tamo gdje su osobe s invaliditetom zaposlene, uglavnom su angažirane na slabo plaćenim poslovima s malo socijalne i pravne sigurnosti te su često segregirane iz glavnog toka tržišta rada. Integracija osoba s invaliditetom na redovno tržište rada trebala bi biti aktivno podržana od strane država.

21. "Pravo svakoga na mogućnost da živi od slobodno izabranog ili prihvaćenog rada" (čl. 6., st. 1.) nije ostvareno kada je jedina stvarna prilika otvorena radnicima s invaliditetom raditi u takozvanim "zaštićenim" ustanovama sa supstandardnim uvjetima rada. Aranžmani prema kojima su osobe s određenom kategorijom invaliditeta učinkovito ograničene na određena zanimanja ili na proizvodnju određenih roba mogu kršiti ovo pravo. Slično tome, u skladu s načelom 13. (3) Načela za zaštitu osoba s mentalnim bolestima i za poboljšanje mentalne zdravstvene skrbi,²¹ "terapijsko liječenje" u ustanovama koje postaje prisilni rad također je nespojivo s Paktom. U tom pogledu, zabrana prisilnog rada sadržana u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima također je potencijalno relevantna.

22. Prema Standardnim pravilima, osobe s invaliditetom, bilo u ruralnim ili urbanim područjima, moraju imati jednake mogućnosti za produktivno i profitabilno zapošljavanje na tržištu rada.²² Da bi se to dogodilo, posebno je važno da se uklone umjetne prepreke integraciji općenito, a posebno i zapošljavanju. Kao što je Međunarodna organizacija rada primijetila, vrlo često su fizičke prepreke koje je društvo postavilo u područjima poput prijevoza, stanovanja i radnog mjesta razlog zašto se osobe s invaliditetom ne mogu zaposliti.²³ Na primjer, dokle god su radna mjesta dizajnirana i izgrađena na način koji ih čini nepristupačnim za invalidska kolica, poslodavci će moći "opravdati" svoje neuspjehe u zapošljavanju korisnika invalidskih kolica. Vlade bi također trebale razviti politike koje promoviraju i reguliraju fleksibilne i alternativne radne aranžmane koji razumno prilagođavaju potrebe radnika s invaliditetom.

23. Slično tome, neuspjeh vlada da osiguraju da su načini prijevoza pristupačni osobama s invaliditetom uvelike smanjuje šanse takvih osoba da pronađu odgovarajuće, integrirane poslove, iskoriste obrazovanje i stručne obuke ili putuju do različitih tipova objekata. Doista, osiguravanje pristupa odgovarajućim i, gdje je potrebno, posebno prilagođenim oblicima

²⁰ Vidi A/47/415, paragrafe 35, 46, 74 i 77.

²¹ Vidi gornju bilješku 10.

²² Standardna pravila (vidi bilješku 7 gore), Pravilo 7.

²³ Vidi A/CONF.157/PC/61/Add.10, str. 12.

prijevoza ključno je za ostvarivanje gotovo svih prava priznatih Paktom od strane osoba s invaliditetom.

24. "Programi (...) tehničkog i stručnog usmjeravanja i izobrazbe" potrebni prema članku 6., stavku 2. Pakta trebali bi odražavati potrebe svih osoba s invaliditetom, odvijati se u integriranim okruženjima te biti planirani i provedeni uz potpuno uključivanje predstavnika osoba s invaliditetom.

25. Pravo na "uživanje pravednih i povoljnih radnih uvjeta" (čl. 7.) primjenjuje se na sve radnike s invaliditetom, bilo da rade u zaštićenim ustanovama ili na otvorenom tržištu rada. Radnici s invaliditetom ne smiju biti diskriminirani u pogledu plaća ili drugih uvjeta ako je njihov rad jednak radu radnika bez invaliditeta. Države stranke su odgovorne osigurati da se invaliditet ne koristi kao izgovor za stvaranje niskih standarda zaštite na radu ili za isplatu plaća ispod minimalnih.

26. Prava vezana uz sindikate (čl. 8.) jednako se primjenjuju na radnike s invaliditetom, bez obzira na to rade li u posebnim radnim ustanovama ili na otvorenom tržištu rada. Osim toga, članak 8., čitan u vezi s drugim pravima poput prava na slobodu udruživanja, naglašava važnost prava osoba s invaliditetom da osnivaju vlastite organizacije. Ako ove organizacije trebaju biti učinkovite u "unaprjeđenju i zaštiti ekonomskih i socijalnih interesa" (čl. 8. st. 1. (a)) takvih osoba, trebale bi biti redovito konzultirane od strane vladinih tijela i drugih u vezi sa svim pitanjima koja ih se tiču; također, može biti potrebno da im se pruži financijska i druga podrška kako bi se osigurala njihova održivost.

27. Međunarodna organizacija rada razvila je vrijedne i sveobuhvatne instrumente u vezi s radnim pravima osoba s invaliditetom, uključujući posebno Konvenciju br. 159 (1983.) o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom²⁴. Odbor potiče države stranke Pakta da razmotre ratifikaciju te Konvencije.

C. Članak 9.: Socijalna sigurnost

28. Socijalna sigurnost i sheme održavanja prihoda od posebne su važnosti za osobe s invaliditetom. Kao što je navedeno u Standardnim pravilima, "države trebaju osigurati odgovarajuću financijsku podršku osobama s invaliditetom koje su, zbog invaliditeta ili čimbenika povezanih s invaliditetom, privremeno izgubile prihod ili imale smanjenje prihoda ili im je uskraćena mogućnost zapošljavanja."²⁵ Takva podrška trebala bi odražavati posebne potrebe za asistenciju i druge troškove često povezane s invaliditetom. Osim toga, koliko god je to moguće, pružena podrška trebala bi također pokriti pojedince (koji su pretežno žene) koji se brinu o osobi s invaliditetom. Takve osobe, uključujući članove obitelji osoba s invaliditetom, često su u hitnoj potrebi za financijskom podrškom zbog svoje uloge pružanja pomoći.²⁶

²⁴ Vidi također Preporuku br. 99. (1955.) o profesionalnoj rehabilitaciji osoba s invaliditetom i Preporuku br. 168. (1983.) o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom.

²⁵ Standardna pravila (vidi bilješku 7 gore), Pravilo 8., paragraf 1.

²⁶ Vidi A/47/415, paragraf 78.

29. Institucionalizacija osoba s invaliditetom, osim ako nije nužna iz drugih razloga, ne može se smatrati adekvatnom zamjenom za prava na socijalnu sigurnost i podršku prihodu tih osoba.

D. Članak 10.: Zaštita obitelji, majki i djece

30. U slučaju osoba s invaliditetom, zahtjev Pakta da se obitelji pruži "zaštita i pomoć" znači da se mora učiniti sve što je moguće kako bi se omogućilo takvim osobama, ako to žele, da žive sa svojim obiteljima. Članak 10. također podrazumijeva, u skladu s općim načelima međunarodnog prava o ljudskim pravima, pravo osoba s invaliditetom da uđu u brak i imaju vlastitu obitelj. Ta prava često su ignorirana ili uskraćena, posebno u slučaju osoba s mentalnim teškoćama.²⁷ U ovom i drugim kontekstima, pojam "obitelj" treba tumačiti široko i u skladu s odgovarajućom lokalnom upotrebom. Države stranke trebale bi osigurati da zakoni, socijalne politike i prakse ne ometaju ostvarenje tih prava. Osobe s invaliditetom trebale bi imati pristup potrebnim savjetodavnim uslugama kako bi ispunile svoja prava i dužnosti unutar obitelji.²⁸

31. Žene s invaliditetom također imaju pravo na zaštitu i podršku u vezi s majčinstvom i trudnoćom. Kao što Standardna pravila navode, "osobama s invaliditetom ne smije se uskratiti prilika da iskuse svoju seksualnost, imaju seksualne odnose i budu roditelji."²⁹ Potrebe i želje u pitanju trebaju biti priznate i adresirane kako u rekreativnom, tako i u prokreativnom kontekstu. Ta prava često su uskraćena i muškarcima i ženama s invaliditetom diljem svijeta.³⁰ I sterilizacija i izvođenje pobačaja na ženi s invaliditetom bez njenog prethodnog informiranog pristanka ozbiljna su kršenja članka 10., stavka 2.

32. Djeca s invaliditetom posebno su ranjiva na izrabljivanje, zlostavljanje i zanemarivanje te imaju pravo na posebnu zaštitu u skladu s člankom 10., stavkom 3. Pakta (ojačanim odgovarajućim odredbama Konvencije o pravima djeteta).

E. Članak 11.: Pravo na adekvatan životni standard

33. Osim potrebe za osiguravanjem pristupa osoba s invaliditetom odgovarajućoj hrani, pristupačnom stanovanju i drugim osnovnim materijalnim potrebama, također je potrebno osigurati da su "usluge podrške, uključujući pomoćna pomagala" dostupne "osobama s invaliditetom kako bi im pomogle povećati razinu samostalnosti u svakodnevnom životu i ostvarivati svoja prava".³¹ Pravo na adekvatnu odjeću također ima posebno značenje u kontekstu osoba s invaliditetom koje imaju potrebe za specifičnom odjećom kako bi im se omogućilo da u potpunosti i učinkovito funkcioniraju u društvu. Gdje god je moguće, treba pružiti odgovarajuću osobnu asistenciju u tom smislu. Takva pomoć trebala bi se pružati na način i u duhu koji u potpunosti poštuje ljudska prava osobe (osoba) o kojima je riječ. Slično tome, kao što je Odbor već naveo u stavku 8. Općeg komentara br. 4 (šesta sjednica, 1991.),

²⁷ Vidi E/CN.4/Sub.2/1991/31 (vidi gornju bilješku 2), paragrafe 190 i 193.

²⁸ Vidi Svjetski program djelovanja za osobe s invaliditetom (vidi bilješku 4 gore), paragraf 74.

²⁹ Standardna pravila (vidi bilješku 7 gore), Pravilo 9, paragraf 2.

³⁰ Vidi E/CN.6/1991/2, paragrafe 14 i 59 – 68.

³¹ Standardna pravila (vidi bilješku 7 gore), Pravilo 4.

pravo na adekvatno stanovanje uključuje pravo na pristupačno stanovanje za osobe s invaliditetom.

F. Članak 12.: Pravo na tjelesno i mentalno zdravlje

34. Prema Standardnim pravilima, "države trebaju osigurati da osobe s invaliditetom, posebno dojenčad i djeca, imaju pristup istoj razini medicinske skrbi unutar istog sustava kao i drugi članovi društva".³² Pravo na tjelesno i mentalno zdravlje također podrazumijeva pravo na pristup i korištenje tih medicinskih i socijalnih usluga – uključujući ortopedski pomagala – koje omogućuju osobama s invaliditetom da postanu samostalne, spriječe daljnje invaliditete i podrže njihovu socijalnu integraciju.³³ Slično tome, takvim osobama treba pružiti rehabilitacijske usluge koje bi im omogućile "postizanje i održavanje svoje optimalne razine samostalnosti i funkcioniranja".³⁴ Sve takve usluge trebaju biti pružene na način koji omogućuje osobama o kojima je riječ da zadrže puno poštivanje svojih prava i dostojanstva.

G. Članci 13. i 14.: Pravo na obrazovanje

35. Školski programi u mnogim zemljama danas priznaju da se osobe s invaliditetom najbolje mogu obrazovati unutar općeg obrazovnog sustava.³⁵ Stoga Standardna pravila predviđaju da "države trebaju priznati načelo jednakih mogućnosti za osnovno, srednje i visoko obrazovanje za djecu, mlade i odrasle s invaliditetom u integriranim okruženjima".³⁶ Kako bi se proveo takav pristup, države trebaju osigurati da su učitelji osposobljeni za poučavanje djece s invaliditetom unutar redovnih škola te da je dostupna potrebna oprema i podrška kako bi se osobe s invaliditetom dovele na istu razinu obrazovanja kao i njihovi vršnjaci bez invaliditeta. U slučaju gluhe djece, na primjer, znakovni jezik trebao bi biti priznat kao poseban jezik kojem bi djeca trebala imati pristup i čija važnost treba biti priznata u njihovom cjelokupnom društvenom okruženju.

H. Članak 15.: Pravo na sudjelovanje u kulturnom životu i uživanje koristi od znanstvenog napretka

36. Standardna pravila predviđaju da "države trebaju osigurati da osobe s invaliditetom imaju priliku iskoristiti svoj kreativni, umjetnički i intelektualni potencijal, ne samo za vlastitu dobrobit, već i za obogaćivanje svoje zajednice, bilo da žive u urbanim ili ruralnim područjima (...). Države trebaju promicati pristup i dostupnost mjesta za kulturne izvedbe i usluge (...)"³⁷ Isto vrijedi i za mjesta za rekreaciju, sport i turizam.

³² *Ibid.*, pravilo 2, stavak 3.

³³ Vidi Deklaraciju o pravima osoba s invaliditetom (Rezolucija Opće skupštine 34/47 (XXX) od 9. prosinca 1975.), paragraf 6. i Svjetski akcijski program za osobe s invaliditetom (vidi bilješku 4 gore), odlomci 95. – 107. Vidi Deklaraciju o pravima osoba s invaliditetom (Rezolucija Opće skupštine 34/47 (XXX) od 9. prosinca 1975.), odlomak 6; i Svjetski akcijski program za osobe s invaliditetom (vidi bilješku 4 gore), paragraf 95. – 107.

³⁴ Standardna pravila (vidi bilješku 7 gore), Pravilo 3.

³⁵ Vidi A/47/415, paragraf 73.

³⁶ Standardna pravila (vidi bilješku 7 gore), Pravilo 6.

³⁷ *Ibid.*, Pravilo 10, paragrafi 1. i 2.

37. Pravo na puno sudjelovanje u kulturnom i rekreacijskom životu za osobe s invaliditetom dalje zahtijeva da se komunikacijske barijere uklone u najvećoj mogućoj mjeri. Korisne mjere u tom pogledu mogu uključivati "uporabu govornih knjiga, novina pisanih jednostavnim jezikom i s jasnim formatom i bojama za osobe s mentalnim invaliditetom, [i] prilagođene televizije i kazališta za gluhe osobe".³⁸

38. Kako bi se olakšalo ravnopravno sudjelovanje osoba s invaliditetom u kulturnom životu, vlade trebaju informirati i educirati širu javnost o invaliditetu. Posebno, mjere moraju biti poduzete kako bi se uklonile predrasude ili praznovjerja protiv osoba s invaliditetom, na primjer one koje epilepsiju vide kao oblik opsjednutosti duhovima ili dijete s invaliditetom kao oblik kazne nanesene obitelji. Slično tome, širu javnost treba educirati da prihvati da osobe s invaliditetom imaju jednako pravo kao i bilo koja druga osoba koristiti restorane, hotele, rekreacijske centre i kulturna mjesta.

³⁸ Vidi A/47/415, paragraf 79.